

Modelowa rekonstrukcja pierwotnego wyglądu pałacu Dietrichsteinów w Wodzisławiu Śląskim

mgr inż. arch.
JERZY POCISK-DOBROWOLSKI
Politechnika Śląska
Wydział Architektury
ORCID: 0000-0001-6009-7797

Wprowadzenie

W ostatnich latach odnotowuje się gwałtowny wzrost zainteresowania miniaturami odwzorowującymi wygląd historycznych obiektów zabytkowych, zarówno istniejących, jak i tych, które wskutek kataklizmów dziejowych lub z innych przyczyn przestały istnieć. Modele, makieły oraz dioramy zawsze cieszyły się popularnością na różnych wystawach, tak w muzeach, jak i na imprezach targowo-marketingowych, jednak od kilkudziesięciu lat można zaobserwować wyjątkową popularność odwzorowywania różnych obiektów w miniaturze, co przejawia się lawinowym powstawaniem tzw. parków miniatur. Na terenie Polski w chwili obecnej znajduje się około 30 takich miejsc. Modele zawsze służyły jako materiał pomocniczy w tworzeniu różnorodnych koncepcji w ramach prowadzonych prac projektowych z różnych dziedzin życia, jednak to ostatnie lata – pomimo rozwoju technik komputerowych – zawoocowały szerokim wykorzystaniem makiet w procesie rekonstrukcji pierwotnego kształtu i wyglądu obiektów historycznych. W niektórych krajach działania oparte o tę metodę zyskały miano modelarstwa eksperymentalnego, które oficjalnie uznawane jest za działalność naukową. Odradzanie się na szeroką skalę zjawiska społecznego określanego mianem „patriotyzmu lokalnego”, poszukiwanie

przez społeczeństwa lokalne własnych historycznych korzeni, sprzyja powstawaniu miejsc, gdzie eksponowane są charakterystyczne dla danych obszarów miniatury konkretnych budynków, wnętrz lub historycznych założeń urbanistycznych. Jest to po części związane z coraz częściej spotykanym odwolywaniem się przy różnych okazjach do tzw. społeczeństwa obywatelskiego i wspólnot lokalnych, co z kolei wzbudza zainteresowanie historią oraz nierozłącznie związanymi z nią charakterystycznymi miejscami, obiektami i sytuacjami. Miniatury w sposób dosłowny oraz łatwy w odbiorze zaspokajają w znacznej części tę naturalną potrzebę. Wykorzystywanie – przy okazji wykonywania makiet – technik odlewniczych umożliwia poszerzenie typów makiet o modele przystosowane do odbioru przez osoby niedowidzące lub ze schorzeniami wzroku [1]. W wielu miastach w przestrzeniach publicznych prezentowane są tego typu miniatury pozwalające na zrozumienie kształtu i formy tych charakterystycznych obiektów przez osoby tak dotkliwie potraktowane przez los [2]. Wzrastająca ciekawość, poszukiwanie własnych korzeni, silny sentyment do miejsc oraz sytuacji kojarzonych z lat przeszłych staje się nie tylko współczesną modą, lecz potrzebą głęboko zakorzenioną prawie w każdym człowieku bez względu na jego wiek i pocho-

dzenie społeczne. Wymiar tego zjawiska jest mocno zróżnicowany oraz zindywidualizowany. Wodzisław Śląski do czasu II wojny światowej był wielokulturowym ośrodkiem miejskim [3]. Wpływ na ten stan rzeczy miało jego położenie oraz burzliwa historia, pełna gwałtownych zwrotów. To miejsce łączące zamieszkujących to miasto Polaków, Niemców i społeczność żydowską. Ten konglomerat kulturowy bezpośrednio wpływał na formę oraz charakter funkcjonowania miasta. W Wodzisławiu Śląskim, podobnie jak w wielu innych ośrodkach miejskich, na przestrzeni wieków powstawały obiekty stające się po pewnym czasie swoistymi ikonami tych miast – ich wizytówkami. Jednym z takich przykładów jest pałac Dietrichsteinów pełniący od roku 1971 główną funkcję jako Muzeum Miejskie. Pogarszający się stan techniczny budynku i związane z tym faktem podejmowane próby pozyskania funduszy na remont pałacu stały się podstawą do analizy, czy nie warto pokusić się o próbę rekonstrukcji pierwotnego wyglądu budynku, czego pierwszym etapem miało być wykonanie modelu rekonstrukcyjnego odwzorowującego jego stan pierwotny.

Historia obiektu

Budowa pałacu Dietrichsteinów datowana jest na lata 1742–1747. Rezydencja powstała w bezpośrednim sąsiedztwie wcześniejszej rodzinnej siedziby rodu w mieście [4], która po oddaniu do użytkowania nowego obiektu została poddana rozbiórce. Pałac znajduje się przy samym rynku, budynek jest uważany za jeden z pierwszych obiektów klasycystycznych na terenie Polski. Jego pierwotnym właścicielem był hrabia Guidobald von Dietrichstein, a projektantem pałacu – Franz Anton Grimm [5], wybitny morawski architekt, twórca szeregu projektów dla rodziny Dietrichsteinów. Orędownikiem odtworzenia pierwotnego wyglądu pałacu przy okazji przeprowadzenia remontu kapitalnego od wielu lat jest Sławomir Kulpa, obecny dyrektor Muzeum Miejskiego mieszczącego się w budynku pałacu od 1971 roku. Wraz z zespołem pracowników muzeum przy współudziale dra Mirosława Fur-

Fot. 1. Dawny pałac rodziny von Dietrichsteinów, elewacja główna i boczna – stan przed remontem kapitalnym, fot. Robert Hood, 2016, lic.: KFree

manka z Uniwersytetu Wrocławskiego od wielu lat były prowadzone badania naukowe mające na celu wskazanie twórcy projektu pałacu oraz udokumentowanie historii obiektu. Prowadzone badania historyczne z wykorzystaniem odkrywek archeologicznych poszerzyły wiedzę na temat pałacu i przypisały jego projekt wspomnianemu morawskiemu architektowi. Projekt budynku opierał się na rzucie prostokąta o długości 52,8 m i szerokości 17,3 m. Bryła jest symetryczna, jednopiętrowa, z fasadą 15-osiową. Część centralną głównej fasady i elewacji od strony ogrodu pałacowego stanowią ryzality wejściowe, trójosiowe. Od strony obecnego parku liczba osi elewacji zmniejsza się do 11, a sam ryzalit w elewacji ogrodowej jest podzielony kanelowanymi lizenami, zwieńczony przyczółkiem z okulesem wraz z kartuszem herbowym rodzin Dietrichsteinów oraz Henckel von Donnersmarcków. Archetypiczna surowość i nacisk na wnętrze to charakterystyczne cechy twórczości Franza Antona Grimma. Na projekt jego autorstwa wskazuje również typowe dla jego budowli pałacowych wykorzystanie motywu wystającej sali centralnej, w tym przypadku sieni wejściowej, na wzór francuskiego prototypu *maison de plaisance* (Luis Le Vau – Chateau Vaux-le-Vicomte). Podczas pożaru w roku 1822, który spustoszył całe miasto, spłonął cały dach oraz pierwsze piętro budynku. Obecnie uważa się, że przed pożarem dach był mansardowy i posiadał lukarny. Jego kształt był wzorowany na francuskim baroku klasycyzującym. Odbudowa pałacu po pożarze była prowadzona w pośpiechu, co przy ograniczonych środkach finansowych spowodowało, że „nowy” dach uzyskał nową uproszczoną formę dachu czterospadowego [fot. 1.]. Podobnie jak wcześniejszy mansardowy, został pokryty dachówką. W XIX wieku przebudowie, z częściową zmianą układu pomieszczeń, poddano wnętrze budynku [6]. Pałac pełnił funkcję siedziby rodowej oraz panów stanowych, później magistratu, a od niedawna – Muzeum Miejskiego z funkcją uzupełniającą – jako siedziba urzędu stanu cywilnego.

Metodyka badań

Przeprowadzone wcześniej remonty cząstkowe, realizowane badania historyczne i archeologiczne oraz pogarszający się stan techniczny obiektu zaowocowały przekonaniem, że budynek tak ważny dla miasta powinien zostać poddany remontowi kapitalnemu. Powiększające się zasoby muzealne wymagały coraz większych powierzchni wystawienniczych, a utworzenie w pełni profesjonalnych pracowni konserwatorskich oraz dodatkowych powierzchni do przechowywania zbiorów poza prezentowanymi w ramach ekspozycji stałych i czasowych stawało się koniecznością. Pozostawał nadal problem, jak ideę objęcia pałacu remontem kapitalnym przekazać lokalnemu społeczeństwu, a szczególnie przekonać do tego zamiaru decydentów, z zastrzeże-

Fot. 2. Pałac Dietrichsteinów w Wodzisławiu Śląskim, rekonstrukcja – stan sprzed 1822 roku – elewacja frontowa, diorama w skali 1:100, autorzy: Jarosław Malik, Jerzy Pocisk-Dobrowolski, zdjęcie ze zbiorów własnych

Fot. 3. Pałac Dietrichsteinów w Wodzisławiu Śląskim – stan sprzed 1822 roku – elewacja ogrodowa, diorama w skali 1:100, autorzy: Jarosław Malik, Jerzy Pocisk-Dobrowolski, zdjęcie ze zbiorów własnych

niem przywrócenia pierwotnego wyglądu dachu i poddasza budynku w ramach wtórnej przebudowy. Wtedy narodził się pomysł wykonania makiety pałacu w kształcie odzwierciedlającym jego wygląd sprzed pożaru miasta w 1822 roku, z dachem mansardowym. Jej stworzenie poprzedziły badania historyczne, przegląd literatury oraz spotkania, wywiady i dyskusje przeprowadzone z dyrekcją, a także pracownikami Muzeum Miejskiego mieszczonego w pałacu. Pogłębionej analizie poddano materiały kartograficzne, ikonograficzne oraz zasoby archiwalnych fotografii. Na miejscu przeprowadzono pomiary uzupełniające i wizję lokalną. Bardzo przydatne okazały się zrealizowane wcześniej badania historyczne, a także wyniki prac archeologicznych. Dokonano przeglądu materiałów źródłowych oraz materiałów przygotowanych w ramach różnych konferencji. Przeglądowi poddano również inne publikacje omawiające metody badawcze i prace przeprowadzone w ramach rekonstrukcji innych obiektów zabytkowych [7]. Wykonano badania porównawcze obiektów zaprojektowanych przez Grimma dla rodziny Dietrichsteinów w innych miastach na zasadzie badania proporcji, rozwiązań formalnych oraz analizy detalu architektonicznego w innych obiektach jego autorstwa. W twórczości tego architekta widoczne są wpływy architektury włoskiej, pokłosie wyjazdu studyjnego

do Rzymu w latach 1735–1739, zrealizowanego dzięki wsparciu finansowemu Dietrichsteinów, gdzie m.in. odwiedził prywatną pracownię Nicolò Salviego, architekta słynnej fontanny di Trevi. Znane są rysunki fontanny autorstwa Grimma z czasu jej budowy. Wykonywał również kopie prac naukowych i projektów wybitnych architektów, takich jak wspomniany Salvi, Carlo Rainaldi, Michał Anioł, Bernini oraz Domenico Rossi. We Włoszech odwiedził także Bolonię, Caprarolę, Vicencę, Mediolan i Turyn. W 1740 r. udał się do Paryża, skąd przywiózł pisma Franciszka Blondela o architekturze. Zdobyte w ten sposób doświadczenia bez wątpienia wpłynęły na działalność twórczą Grimma. Wspomniane badania porównawcze objęły głównie pałace w Vizovicach i Napajedli oraz fasadę szpitala w Židlochovicach.

Wykonanie makiety obiektu w skali 1:100 obejmuje dwa etapy. Na pierwszym głównym wykonawcą bryły był mgr inż. arch. Jarosław Malik, a konsultantem pomocniczym mgr inż. arch. Jerzy Pocisk-Dobrowolski – autor artykułu. W niedługim czasie natrafiono na kolejne materiały źródłowe, a ich analiza doprowadziła do konieczności uszczegółowienia modelu, co też uczyniono, uzupełniając detale bryły budynku oraz dodając elementy najbliższego otoczenia pałacu. Ponadto w porozumieniu z Dyrekcją Muzeum podjęto decyzję, że makietę należy przedstawić w formie dioramiz-

nej nawiązującej tematycznie do okresu powstania budynku, z uzupełnieniem o podświetlenie makiety i z dodaniem funkcji multimedialnej polegającej na tym, że osoba oglądająca dioramę ma możliwość włączenia funkcji odtwarzania nagranej informacji o historii pałacu z wykorzystaniem głosu lektora oraz z muzyką z epoki w tle komunikatu [fot. 2.]. Wykonawcą drugiego etapu budowy makiety jest mgr inż. arch. Jerzy Pocisk-Dobrowolski. W makiecie zostały zmienione proporcje dachu mansardowego wraz z lukarnami. Wszystkie założenia dotyczące otoczenia obiektu, placu głównego oraz niewielkiego fragmentu części ogrodowej zostały wykonane w ramach przebudowy modelu na dioramę i uzupełnień o nowe funkcje [fot. 3.]. W kolejnych latach w zbiorach Muzeum pojawiły się następne makiety rekonstrukcyjne innych obiektów na terenie Wodzisławia Śląskiego, takich jak nieistniejące już synagoga i drewniany kościół Św. Krzyża oraz będąca w okrojonym kształcie, bez towarzyszącego jej pierwotnie przyległego zameczku myśliwskiego – Wieża Romantyczna [8]. Podobnie jak makieta pałacu Dietrichsteinów, wszystkie zostały wyposażone w funkcję podświetlenia i obsługę multimedialną, tworząc jednolitą całość ekspozycyjną.

Podsumowanie i wnioski

W wyniku podjętych intensywnych starań w sprawie przeprowadzenia kompleksowego remontu budynku pałacu Dietrichsteinów pozyskano wsparcie finansowe ze środków unijnych wraz z dotacją na ten cel z budżetu państwa w wysokości 11 150 445,72 zł – czyli około 95% kosztów całej inwestycji [9]. Dofinansowanie zostało przyznane w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego. Remont obejmujący prace konserwatorskie i restauratorskie w budynku pałacu, przebudowę dachu na mansardowy według stanu pierwotnego oraz przystosowanie do potrzeb osób z niepełnosprawnościami rozpoczęto w 2014 roku. Przebudowa obiektu ulegnie przedłużeniu z powodu pandemii. Zakończenie prac przewidywane jest na koniec 2021 roku. Remont samych wnętrz ma się jednak przedłużyć o kolejne kilka miesięcy ze względu na zakres prac. W przypadku realizowania tak obszernych działań konserwatorskich i budowlanych odtworzenie pierwotnego wyglądu pałacu w formie dioramy stanowiło – w ocenie z perspektywy czasu – skuteczny element działań promujących ideę przywrócenia pałacowi jego wyglądu z okresu zaraz po zakończeniu budowy w 1747 roku, kiedy prezentował się najbardziej okazałe. Wpłynęło również na zwiększenie historycznej wiedzy środowisk lokalnych wraz ze wzrostem poparcia dla podjętych przez władze miasta działań na rzecz prac remontowych tak istotnego dla Wodzisławia Śląskiego obiektu. Dzięki tym działaniom Muzeum Miejskie zyska nowe atrakcyjne oblicze podkreślające piękno obiektu, dodatko-

we pomieszczenia ekspozycyjne, magazynowe oraz pracownie specjalistyczne, a mieszkańcy nowe centrum aktywności społecznej – atrakcyjne i reprezentacyjne miejsce, w którym będą mogli poszerzać wiedzę na temat historii oraz teraźniejszości ich miasta, zacieśniać więzy wspólnoty lokalnej i pogłębiać swój patriotyzm skierowany do „Małej Ojczyzny”.

Bibliografia:

- [1] Kłopotowska A., Kłopotowski M., Dotykowe modele architektoniczne w przestrzeniach polskich miast. Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2018.
- [2] Pietrzykowska J., Rola zmysłu dotyku w percepcji architektury historycznej – makieta sali jadalnianej pałacu Poznańskiego w Łodzi, „Architecturae et Artibus” 2015, nr (24)2.
- [3] Szczepański M., Śliz A., Wielokulturowe miasta. Przegląd Socjologiczny, 2011, t. 60, nr 2–3, s. 47–66.
- [4] Furmanek M., Kulpa S., Podgórski A., Zamek wodzisławski i jego gospodarcze zaplecze – materiały konferencyjne międzynarodowej konferencji naukowej pt. „Za wytworną fasadą. Kulisy funkcjonowania rezydencji arystokratycznych” w Stajniach Książących, Pszczyzna 2016.
- [5] Kroupa J., František Antonín Grimm – architekt XVIII stulecia. První. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 1982.
- [6] Pilch J., Leksykon zabytków architektury Górnego Śląska, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2008, s. 406.
- [7] Żurawski J., Zamek w Janowcu nad Wisłą: budowa – rozbudowa – ruina – konserwacja – rewaloryzacja – zagospodarowanie, „Ochrona Zabytków” 2003, nr 1/2, s. 5–33.
- [8] Kulig A., Rekonstrukcje architektoniczne – źródła i metody odtworzenia zabytków, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2008, nr 105 (7-A), s. 75–85.
- [9] <https://wodzislaw-slaski.pl/intensywne-prace-w-palacu-dietrichsteinow> [dostęp: 19.03.2021].

DOI: 10.5604/01.3001.0014.9344

PRAWIDŁOWY SPOSÓB CYTOWANIA
Pocisk-Dobrowolski Jerzy, 2021. Modelowa rekonstrukcja pierwotnego wyglądu pałacu Dietrichsteinów w Wodzisławiu Śląskim, „Builder” 7 (288). DOI: 10.5604/01.3001.0014.9344

Streszczenie: Wodzisław Śląski – w swojej historii przez dłuższy czas do wybuchu II wojny światowej był wielokulturowym ośrodkiem miejskim, co wpłynęło na jego strukturę przestrzenną oraz powstanie wielu charakterystycznych, cennych historycznie obiektów, które z upływem czasu stały się symbolami miasta. Wśród nich wyróżnia się pałac Dietrichsteinów pełniący od 1971 roku funkcję Muzeum Miejskiego. Upływ czasu oraz zawirowania losu, m.in. wielki pożar miasta w 1822 roku – odcisnęły na pałacu swoje piętno. Pogarszał się stan techniczny obiektu. Po wielu latach nastąpił czas podjęcia decyzji o przystąpieniu do kompleksowego remontu budynku. Podjęte prace badawcze pozwoliły odtworzyć pierwotny wygląd obiektu, m.in. w formie miniatury – multimedialnej dioramy historycznej, która stała się znaczącym elementem promocji odbudowy pałacu w jego pierwotnej formie oraz dodatkowo w pogłębianiu świadomości historycznej wspólnot lokalnych. Makieta została pośrednio nośnikiem informacji o konieczności przeprowadzenia kompleksowego remontu i rekonstrukcji pierwotnego wyglądu obiektu. Działania te wpłynęły na zwiększenie poparcia mieszkańców dla starań władz miasta na rzecz ochrony materialnych symboli tego ośrodka miejskiego. Pozyskane fundusze unijne i pochodzące z budżetu państwa dofinanso-

wanie umożliwiły podjęcie kompleksowych prac rekonstrukcyjno-budowlanych w latach 2014–2021, których wynikiem będzie zrekonstruowana, zgodnie z wyglądem zaraz po zakończeniu budowy w 1747 roku, siedziba Muzeum Miejskiego z nowoczesnymi salami wystawienniczymi oraz pracowniami, odnowiony budynek pałacu przyjazny dla osób z niepełnosprawnościami, miejsce sprzyjające poszerzaniu wiedzy historycznej i zacieśnianiu kontaktów międzyludzkich w ramach społeczności lokalnej, sprzyjających rozwojowi Wodzisławia Śląskiego.

Słowa kluczowe: makieta rekonstrukcyjna, pałac, muzeum, rekonstrukcja, konsultacje społeczne

Abstract: MODEL RECONSTRUCTION OF THE ORIGINAL DIETRICHSTEIN PALACE FORM IN WODZISŁAW ŚLĄSKI. Wodzisław Śląski – in its history used to be a long lasting multicultural urban centre until the outbreak of World War II. This influenced its spatial structure and the emergence of many characteristic, historically valuable objects, which over time have become the symbols of the city. The Dietrichstein Palace, used as the City Museum since 1971, stands out among them. The passage of time and the turbulence of fate, including the great fire of the city in 1822, left their mark on the palace. The technical condition of the building was deteriorating. After many years, the time has come to make a decision to start a comprehensive renovation of the palace building. The research work undertaken has made it possible to reconstruct the original appearance of the building, among other things, in the form of a miniature – a multimedia historical diorama which has become an important element in promoting the reconstruction of the palace in its original form and additionally in deepening the historical awareness of local communities. The model indirectly became a carrier of information about the need to carry out a comprehensive renovation and reconstruction of the original appearance of the building. These activities increased the support of the inhabitants to the efforts of the local authorities to protect the material symbols of their city. The EU funds and subsidies from the state budget made it possible to undertake comprehensive reconstruction and construction works in 2014-2021, the result of which will be the seat of the City Museum reconstructed according to its original form, as it looked immediately after its completion in 1747. The building will include modern exhibition rooms and studios, a renovated palace building friendly to the disabled, a place enhancing broadening of historical knowledge and interpersonal contacts within the local community, contributing to the development of Wodzisław Śląski. **Keywords:** reconstruction model, palace, museum, reconstruction, social consultation